

Karsai Gábor, a GKI Gazdaságkutató Zrt. vezérigazgató-helyettese

E-mail: karsai.gabor@gki.hu

ELKERÜLHETETLEN A GAZDASÁGPOLITIKAI FORDULAT

Magyarországon a helyreállítás gazdaságpolitikájának jellemzői, a körkérdés megfogalmazásával élve láncszemei, nagyrészt megegyeznek a járvány előttivel. Vagyis a gazdaságpolitika a – fő vonásaiban immár több mint egy szűk évtizede létrejött – magyar modell természetének megfelelően reagál a válságra. Miközben folyik az egycentrumú, állam- és nem piacközpontú, lojalitásalapú gazdaság- és társadalomirányítás kiterjesztése, az elvileg válsághárításra, majd újraindításra fordított pénzek politikai szempontú újraosztása, nagyon kevés történik az egészségügy és az oktatás új helyzetre való felkészítése, a válság fő veszteségeinek segítése érdekében. A minden határon túlmenő választási osztogatásnak semmi köze a helyreállításhoz. Amint az a körkérdésre adott alábbi válaszból kiderül, a makrogazdasági egyensúly romlása és az európai uniós transzferek folyósításának kérdésessé válása legalább átmeneti jellegű, de lényeges kormányzati korrekciókat kényszerít ki. Kormányváltás esetén pedig az egész gazdaságpolitika átalakítása, a piacgazdasági intézményrendszer visszaépítése kerülhet napirendre.

A járvány okozta válságból való kilábalás abban az értelemben már 2021-ben megtörtént, hogy a magyar gazdaság GDP-termelése meghaladta a járvány előttit. A 2020. évi, csaknem 5 százalékos visszaesést ugyanis tavaly mintegy 6,5 százalékos körüli növekedés követte. Az uniós átlagában és a legtöbb tagországban a 2020. évi visszaesésnél erőteljesebb 2021. évi növekedésre lehet számítani. A tavalyi magyar dinamika a régióban közepesen erős lehetett. A prognózisok megegyeznek abban is, hogy a válságot követő visszapattanás után 2022–2023-ban az Európai Unióban és ezen belül Magyarországon is lassulás várható.

A magyar gazdaság 2021. évi pályája növekedési szempontból kedvezőbben alakult, mint amire az év közben, nyár elején módosított 2021. évi költségvetés számított. A pár hónappal később, nyár közepén megpendített kormányzati reményektől azonban a járvány negyedik hulláma és a globális termelési-beszállítói láncok zavarai miatt minden bizonnyal elmaradt a növekedés. Ugyanakkor az egyensúlyi

<https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.1-2.72>

viszonyok a tervezettnél sokkal kedvezőlenebbek lettek, az infláció és az államháztartás pénzforgalmi hiánya látványosan megugrott, a külső egyensúly jelentős passzívumba fordult, a forint folyamatos gyengülését a kamatemelések ellenére csak hullámvasútra kerülése követte.

Mindez jelentős részben a korábban gondoltnál is jobban túlhajtott keresletélénkítő gazdaságpolitikára, az ennek keretét adó gazdaságirányításra vezethető vissza. Fontos szerepe volt azonban ebben az Európai Unióval (részben éppen emiatt) kiéleződött, s a transzferek visszatartásához vezető konfliktusnak. A világgazdasági folyamatok magyar szempontból kedvezőtlen jelenségei – az energiaárak emelkedése és az ezzel is összefüggő cserearányromlás, a chiphiányban kicsúcsosodó, inflációt és a külkereskedelemben a kiviteli többletet apasztó globális ellátási zavarok – egyaránt rontották az egyensúlyt. De tényezője volt az egyensúlyromlásnak a jegybank is, amely még az infláció elszabadulásának veszélyét látva is fél szemmel a közelgő választásokra tekintett, s legfeljebb fél szívvel szigorított monetáris politikáján. A várakozásoktól és a szükségestől elmaradó kamatemelések miatt a forintgyengülés évek óta tartó trendje nemcsak folytatódott (a 2020. végi 365,1 forintos euróárfolyam 2021 végére 369,0 lett), de az árfolyam erősen ingadozott is. Éves átlagban a 2020. évi 351,2 forintos euróárfolyamot 2021-ben 358,5 forintos árfolyam követte (2 százalékos leértékelődés), miközben az árfolyam 345 és 370 között mintegy 7 százalékos sávban ingadozott.

Decemberben a 7,4 százalékos magyarországi inflációs ráta az ötödik legmagasabb volt az Európai Unióban. Ez sajátos módon kedvezőbb az utóbbi években megszokott, legalább dobogós helyezésnél. (A járvány okozta válság előtt, 2020 januárjában a magyar infláció már 4,6 százalék volt, az egyik legmagasabb az EU-ban.) Árnyalja azonban a képet, hogy amíg az Európai Unióban decemberben az infláció mintegy felét az energiaárak emelkedése magyarázta, addig ennek a szerepe Magyarországon a jellemzően hatóságilag megállapított árak miatt minimális volt. Az emelkedő világpiaci árak az energiaszolgáltatók hatalmas, sok száz milliárd forintos költségvetési támogatási igényében csapódnak le. Hasonló a helyzet a jellemzően ugyancsak fix áras közszolgáltatásokkal, ahol a veszteség szintén az állami támogatások iránti igényben, illetve a karbantartások és fejlesztések elmaradásában, vagyis halasztott terhekben ölt testet.

Az államháztartás európai módszertan szerinti hiánya 2021-ben a Pénzügyminisztérium becslése szerint a tervezettnél megfelelően a GDP 7,5 százaléka körül lehetett, ami egyébként – hasonlóan 2020-hoz és azt megelőző néhány „békeévhez” – a régióban feltehetőleg a második legmagasabb. A pénzforgalmi deficit számai

azonban még ijesztőbbek. Az államháztartás 2021. évi 5101 milliárd forintos pénzforgalmi deficitje nemcsak a 2020 kora nyarán (tehát már javában a járvány okozta válság időszakában) elfogadott eredeti előirányzatnak csaknem három és félszerese, de a 2021 nyarán 3990 milliárd forintra emelt összeget is 25 százalékkal meghaladja. Ez 2020-ban a GDP mintegy 11, 2021-ben annak 9,4 százaléka. (Az európai módszertan szerinti hiány azért kisebb, mert lehetőség van a reménybeli uniós transzferek megelőlegezéseként kifizetett beruházási költségeket a megvalósulás évében elszámolni.) Ráadásul ezt a hiányt is csak úgy sikerült elérni, hogy a kormány 2021 decemberében 350 milliárd forint értékű beruházás halasztásáról döntött, e nélkül a deficit elérte volna a 10 százalékot. Ahhoz pedig, hogy az államadósság alakulása megfeleljen a stabilitási törvény előírásának, amely szerint a GDP-arányos államadósságnak gazdasági növekedés esetén legalább évi 0,1 százalékponttal csökkennie kell, december végén a kormányzat 220 milliárd forint értékű állampapírt vásárolt vissza a Magyar Nemzeti Banktól.

A magyar gazdaságban az elmúlt években ismét megjelent az ikerdeficit, vagyis az államháztartás és a folyó fizetési mérleg hiányának egyidejű, egymással is összefüggő, a keresletélénkítő gazdaságpolitikához kapcsolódó romlása. Igazán markánsa azonban 2021-ben vált. A folyó fizetési mérleg egyenlege 2010-től 2018-ig aktívumot mutatott, majd 2019-ben 1 milliárd eurós deficitbe fordult, mindenekelőtt azért, mert a prociklikus gazdaságpolitika az áruforgalmi egyenleget súlyosan lerontotta. 2020-ban ehhez hozzájárult a válságkezelésnek nevezett osztogatás is – miközben az export a válság miatt érezhetően visszaesett –, így a hiány 2,1 milliárd euróra (a GDP 1,5 százaléka) emelkedett. A külső finanszírozási képesség azonban a beáramló uniós transzferek hatására mindvégig aktív maradt, nagysága 2020-ban 0,6 milliárd euró, a GDP 0,4 százaléka volt. 2021-ben a választások közeledtével folytatódott a keresletélénkítő gazdaságpolitika, ennek következtében a folyó fizetési mérleg még tovább romlott, az év egészében megközelíthette az 5 milliárd eurót (a GDP több mint 3 százaléka). A folyó fizetési mérleg hiánya várhatóan 2022-ben, főleg az első fél évben szintén emelkedik a cserearány-veszteség, az exportproblémák és a gyorsan bővülő belföldi felhasználás következtében. 2021-ben az uniós transzferekkel együtt számított magyar finanszírozási képesség is negatív lehetett (csak a korábbi uniós költségvetési ciklus alapján járó kifizetésekre került sor). 2022-ben az Európai Unióval való megegyezés esetén nullszaldó körüli egyenleg, 2023-ban viszont már jelentős aktívum várható. De ha nem jönne létre érdemi megállapodás, akkor csak jelentős összegű külföldi hitelfelvétellel lehetne elkerülni egy durva megszorítást. A külföldi hitelfelvételre Magyarország viszonylag alacsony, 10 százalék alatti

GDP-arányos külföldi nettó adósságállománya lehetőséget ad ugyan, azonban ez perspektívátlan, már középtávon is súlyos gondokat okozó stratégia lenne.

A 2017 óta egyértelműen erőltetett növekedés 2022 elején még tart, bár nyilvánvalóan kifulladásban van. Ezt hivatalosan keresletélénkítőnek, majd válságkezelőnek és újraindítóknak minősítette a kormányzat, holott leginkább választásinak nevezhető. (A megelőző években prociklikus gazdaságpolitikára nem nyílt lehetőség, mivel az uniós transzferek megszerzéséhez a GDP-arányos államháztartási hiányt 3 százalék alatt kellett tartani.) Politikailag rövid távon a magas infláció, ennél valamivel hosszabb távon az államháztartás helyzete – ezen belül az uniós transzferek esetlegesen tartós elmaradása – a fő probléma. A maginfláció januári megugrása, a lakosság vásárlóerejének első negyedévi látványos megemelkedése, a lakossági kamatstop, a világszerte emelkedő energiaárak várhatóan tartósan magas volta mellett a néhány terméknél bevezetett ármaximálás aligha jelent érdemi fékező erőt. Amit pedig jelent, az félt, hogy a választások utáni feloldásakor pótlólagos löketet ad az áremelkedésnek. Ezért az éves átlagos infláció inkább gyorsulni, semmint lassulni fog 2022-ben, bár az év végén már lényegesen alacsonyabb lehet, mint az év elején.

A 2022. évi költségvetési törvényben nem szereplő, de az idei évet terhelő, óriási összegű választási költsékezés után, az inflációt és az ebből, valamint az idei gyorsabb bér- és fogyasztásemelkedésből következő, növekvő adóbevételeket is figyelembe véve az előirányozottnál mintegy 1200 milliárd forinttal nagyobb hiány várható. Ezt az energia- és más közszolgáltató cégek már említett, növekvő állami forrásigénye, valamint a jegybank várható vesztesége nagyvonalú becsléssel 2000 milliárd forint körülire duzzaszthatja. Emiatt a kormány tavaly év végi, 755 milliárd forint értékű kiadáscsökkentése ellenére óriási összegű többletdeficit várható. Érdekes módon azonban a Pénzügyminisztérium tavaly év végi prognózisa a törvényileg előírt 3309 milliárd forintos 2022. évi pénzforgalmi deficitet mindössze 3382 milliárd forintra növelte. Ráadásul az uniós módszertan szerinti deficitet a kormány határozata még csökkentette is, a GDP 5,9 százalékáról annak 4,9 százalékára. Ezek nem látszanak konzisztens számoknak, illetve nagyon jelentős, a választások előtt még nem publikált megszorítások lehetőségére utalnak.

A megszorítások nyilvánvalóan elsődlegesen a lakosságot közvetlenül kevésbé érintő beruházásokra vonatkoznak. Ezt a politikai megfontolásokon túl indokoltá, sőt részben lehetővé is teszi, hogy számos beruházási cél megkérdőjelezhető, továbbá a magyar beruházási ráta az unióban kiemelkedően és irracionálisan magas. A 2010-es évek első felére jellemző 20 százalék körüli arány az elmúlt években

27 százalékra emelkedett. Más kérdés, hogy a beruházások visszafogása valóban észszerű lesz-e. Vagyis a valójában szükségtelen, csak a kormányhoz lojális cégek érdekét vagy presztízscélokat szolgáló fejlesztések halasztására, illetve törlésére fog-e irányulni, vagy éppen ezek megmentése lesz az egyik szempont. Az előbbire kormányváltás esetén lenne több esély. Sajátos módon azonban 2022 elején – részben a választások közeledte, a kormányváltás, de legalábbis a kétharmados többség megszűnésének veszélye miatt – a fejlesztési források odaigérése tovább gyorsulhat, miközben a tényleges kifizetést a költségvetés nehézségei, az uniós transfereket övező bizonytalanság, a külső egyensúly problémái, valamint az emelkedő kamatok csak nagyon korlátozottan teszik lehetővé. A fogyasztás növekedését elsősorban a magas infláció, illetve a kamatstop eltörlése után már a régi hitelekre is egyre szélesebb körben ható tehernövekedés, továbbá a pénzszerzés befejezése fogja korlátozni, bár például a 13. havi nyugdíj alighanem tartósan a rendszer része marad. A jegybank szigorának mértékét minden bizonnyal a választások után is befolyásolni fogják politikai szempontok. Vagyis megértőbb – „galamb” – lesz egy Fidesz vezette kormány növekedési szempontjai iránt, ám amennyiben a jelenlegi ellenzék alakítana kormányt, akár héjaként is viselkedhet, hogy erőltetetten gyorsan, a növekedési áldozatra való tekintet nélkül törje le az inflációt.

Az egyensúlyi problémák a választások után nemcsak a gazdaságpolitika szigorítását, hanem az Európai Unióval való viszony javítását és ezzel összefüggésben a magyar gazdasági modell piacgazdasági és jogállamisági követelményekhez igazítását is megkövetelik. E nélkül ugyanis nem lehet hozzáférni az uniós helyreállítási csomag bő 7 milliárd euró összegű támogatásához, s kétséges a hagyományos hétéves európai költségvetés keretében biztosított 38 milliárd eurós kohéziós forráshoz való akadálymentes hozzájutás is. Ezek – a magyar kormány által egyelőre vizszeptasztasított 9 milliárd euró összegű helyreállítási hitel nélkül is – akkora összegek, amelyekről felelős magyar kormány nem mondhat le. Hiszen a kvázi ingyenpénzek az ország modernizációjához nélkülözhetetlenek. Ráadásul e források nélkül a belső és külső egyensúly kezelhetősége végett piaci feltételekkel kell hitelt felvenni, ami egy ideig lehetséges ugyan, de perspektívátlan és drága mulatság. A jelenlegi kormány egyébként valójában már most is mérlegeli a megegyezés lehetőségét „Brüsszellel”. Erre utal, hogy a Pénzügyminisztérium 2021 végi prognózisa szerint Magyarország csak a „jelen állás szerint” nem kívánja igénybe venni a hitelrész, „erről a későbbiekben is születhet döntés” (2023 végéig). Az Európai Unióval történő gyorsabb és eredményesebb megállapodásra, a súrlódásoktól mentesebb kapcsolatra

a közös értékek alapján a jelenlegi ellenzék által alakítandó kormány esetén nyílik nagyobb esély, de akkor is elengedhetetlennek látszik valamiféle kompromisszum, ha a mostani kormány marad hatalomban.

Összességében tehát a következő kép bontakozik ki. Miközben a magyar politika mozgásterét alapvetően meghatározza a világpolitikai és világgazdasági körülmények változása, a kormánzatnak rövid távon is sürgős teendői volnának. Egyrészt az egyensúlyt ténylegesen középpontba állító, összehangolt gazdaságpolitikát kell folytatnia, másrészt meg kell állapodnia az Európai Unióval, és elérhetővé kell tenni az uniós helyreállítási programban és a hétéves költségvetésben megállapított kereteket. A további halogatás sem vezetne gyors és súlyos gazdasági válsághoz, mivel egy ideig a külföldi eladósodás növelhető, ez azonban nagyon nem kívánatos, perspektívátlan opció. A jövő szempontjából azonban az is fontos volna, hogy a magyar gazdaság működési módja ne csak formálisan és látszólagosan tegyen eleget a piacgazdasági követelményeknek. A mostani és a várható egyensúlyjavító, valamint a reménybeli jogállamiság-korrigáló lépések ne csak egy-egy múltó epizódot jelentsenek a növekedést hajszoló, egyközpontú, államcentrikus gazdaságpolitikában.

Ma már a széles értelemben vett jelenlegi kormányzaton belül – például a Magyar Nemzeti Bank elnökének írásaiban is – megfogalmazódik az igény, hogy az eddigitől eltérő, a versenyképességet középpontba állító gazdasági modellre van szükség. Érvelését azonban gyengíti, hogy az eddigi modell hibáiért főként egyes személyeket, mindenekelőtt a pénzügyminisztert teszi felelőssé, holott azok elkövetésében előbb gazdasági miniszterként, majd jegybankelnökként ő maga is tevékeny szerepet játszott. A hiba valójában a rendszerben, az európai értelemben vett piacgazdaság intézményrendszerének immár tizenkét éve folyó, politikailag vezérelt felszámolásában rejlik. Ezzel kellene szembenéznie a politikának, illetve az annak irányát a választásokon végső soron meghatározó társadalomnak.